

Ks. Michał Mraczek*

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI:
*ARCHIDIECEZJA WROCŁAWSKA W TYGLU PRZEMIAN
OSTATNICH DEKAD.*

Wrocław, 14 stycznia 2025 r.

CONFERENCE REPORT: *THE ARCHDIOCESE OF WROCŁAW
IN THE CRUCIBLE OF CHANGES IN RECENT DECADES.*

Wrocław, 14 January 2025

14 stycznia 2025 r. we Wrocławiu odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa na temat *Archidiecezja wrocławska w tyglu przemian ostatnich dekad*, którą zorganizowała Fundacja Obserwatorium Społeczne we współpracy z Instytutem Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. ks. Witolda Zdaniewicza oraz Papieskim Wydziałem Teologicznym we Wrocławiu.

Podczas konferencji prelegenci z różnych ośrodków naukowych z Polski odnieśli się do badania postaw społeczno-religijnych, przeprowadzonego w 2022 r. na reprezentatywnej próbie mieszkańców archidiecezji wrocławskiej. Celem konferencji było zaprezentowanie najważniejszych wyników i wpływających z nich wniosków oraz próba sformułowania wskazań pastoralnych.

Pierwszy wykład, pt. *Dlaczego warto pochylić się nad wynikami badań*, wygłosił ks. dr hab. Wojciech Sadłoń SAC, wicedyrektor Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego. Przedstawił on rzetelność metodologiczną przeprowadzonych badań oraz zwrócił uwagę na możliwość porównania ich wyników z poprzednimi, z 2011 r., właśnie ze względu na taką samą metodologię. Wskazał na bardzo szeroki zakres tematyki i pytań badawczych, dotyczących m.in.: tożsamości i przynależności, religijności i praktyk religijnych, wartości moralnych i norm, rodziny i demografii,

* Ks. Michał Mraczek – doktor, adiunkt Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej w Instytucie Historii Kościoła i Teologii Pastoralnej Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, ORCID: 0000-0001-9583-9316; e-mail: michal.mraczek@pwt.wroc.pl.

postaw społecznych i politycznych, ekologii oraz pandemii Covid-19, zakorzenienia i lokalnej społeczności, aktywności społecznej, relacji z duchowieństwem i postrzeganiem Kościoła katolickiego. Podejmując próbę charakterystyki struktury religijno-moralnej, prelegent zauważył, że z jednej strony żyjemy w rzeczywistości, która jest głęboko przeniknięta kulturowymi treściami katolicyzmu, a z drugiej te katolickie ramy, do których jesteśmy przywiązani, dla coraz większej ilości ludzi stają się czymś w rodzaju „gorsetu”, z którego chcą się wydostać. Według ks. Sadłonia do głównych trendów wpływających na to zjawisko należą m.in.: słabnące oddziaływanie Jana Pawła II, pandemia Covid-19, polaryzacja polityczna, przesilenie normatywne, wzrost odsetka osób niereligijnych, potrzeba relacyjności, zmniejszanie roli katolicyzmu kulturowego oraz osłabienie sił strukturalnych. Zauważył również, że wyniki badań pozwalają na obiektywizację zachodzących procesów, stanowią podstawę do przewidywania i wydatną pomoc w planowaniu duszpasterskim, a co szczególnie ważne – mają one wartość duchową.

Drugi wykład, na temat: *Przemiany religijności mieszkańców archidiecezji wrocławskiej*, wygłosił dr hab. Sławomir Mandes, prof. UW. Zauważył on, że z socjologicznego punktu widzenia zgromadzone dane są unikalne i bardzo interesujące oraz wnoszą duży wkład w badania naukowe nad polską religijnością. Na początku przedstawił zmiany, jakie zaszły między 2011 a 2022 r. w obszarze wiary i praktyk religijnych, zwracając jednocześnie uwagę na fakt, że Polacy nie tyle odchodzą od religijności, co ich religijność ulega zmianie. Liczba osób, które deklarują brak przynależności do jakiegokolwiek związku wyznaniowego wzrosła z 5% w 2011 r. do 14,7% w 2022 r. Zauważalny jest również spadek w zakresie autodeklaracji wiary – następuje przepływ pomiędzy grupami osób deklarujących się jako głęboko wierzące, wierzące, niezdecydowane czy obojętne. Możemy w tym wypadku mówić o powolnym słabnięciu, a sama zmiana jest płynna. Dostrzec można spadek także w dziedzinie deklaracji wiary w prawdy wiary, szczególnie słabnie wiara w istnienie piekła (jest to szerszy trend związany z odrzucaniem przez wiernych tego, co łączy się z karą czy potępieniem a szukaniem tego, co łączy się z pocieszeniem). Prelegent zaprezentował również zmiany w obszarze autodeklaracji udziału w niedzielnej mszy św. z 51% w 2011 r. do 38% w 2022 r. Zmiana ta została ukazana w kontekście kolejnego wskaźnika religijności, jakim jest częstotliwość modlitwy. Blisko 62% wiernych deklaruje osobistą modlitwę raz w tygodniu lub częściej, co ukazuje, że żyją oni w odniesieniu do rzeczywistości transcendentnej, do Boga. W tym wypadku zmiana względem 2011 r. jest niewielka. Dość duże zmiany zostały natomiast zauważone w zakresie postaw moralnych i wartości, ponieważ wzrosła akceptacja ze strony wiernych w kwestii współżycia przed ślubem, życia bez sakramentu małżeństwa, stosowania antykoncepcji, dopuszczalności rozwodów czy zapłodnienia in vitro. Z 71% do 39% zmniejszył się odsetek osób uznających potrzebę zawierania ślubu kościelnego, a równocześnie z 18 % do 52% wzrósł odsetek osób, które uważają, że do wspólnego życia żaden ślub nie jest potrzebny.

W wystąpieniu zaprezentowane zostały również odpowiedzi na pytanie o źródła wsparcia moralnego. W tej dziedzinie nastąpił wzrost odsetka osób wskazujących jako źródło własne sumienie czy naukę Kościoła. Duże zmiany zostały zauważone w kwestii przyjmowania wizyty kolędowej. Podsumowując swoje wystąpienie, prof. Mandes stwierdził, że możemy mówić o spadku zaangażowania religijnego w wymiarze instytucjonalnym, zmianie postaw i wartości. Zwrócił jednak przy tym uwagę, że nie należy mówić o prostym zanikaniu religijności, ale raczej o przejściu do jej innej formy i potrzebie znalezienia odpowiedzi na pytanie: Jak w tej nowej formie religijności, która się kształtuje, możemy się odnaleźć?

Trzeci wykład, pt. *Praktyki religijne mieszkańców archidiecezji wrocławskiej – ciągłość i zmiana*, wygłosił ks. prof. dr hab. Janusz Mariański. Przedstawił on procesy przemian zachodzące w zakresie praktyk religijnych, ze szczególnym uwzględnieniem uczestnictwa w niedzielnej mszy św. W okresie między 2011 a 2022 r. doszło do wyraźnego spadku liczby wiernych regularnie uczestniczących w Eucharystii, co ukazały przeprowadzone badania. Potwierdzenie tego znajdujemy, analizując dane gromadzone przez Instytutu Statystyki Kościelnej przy okazji dorocznego liczenia wiernych w kościołach w całej Polsce. Spadek praktyk niedzielnych można określić jako proces przyspieszonej sekularyzacji. W kontekście podejmowanej problematyki ks. Mariański przedstawił trzy możliwe scenariusze działalności Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym, zindywidualizowanym. Według pierwszego Kościół powinien się przystosować do opinii, życzeń, preferencji swoich wyznawców i dostosować do ich oczekiwań swoją doktrynę religijną i moralną. W tym scenariuszu opinie większości jego członków byłoby decydujące, a Kościół byłby tylko swego rodzaju przedsiębiorstwem usługowym, oferującym takie rozwiązania problemów, jakich życzą sobie jego wierni. Taki model prowadziłby jednak do zakwestionowania istotnego posłannictwa Kościoła i przekształcenia go w organizację społeczną, świadczącą usługi klientom. Według drugiego scenariusza Kościół miałby charakter ekskluzywny, wskazywałby na zmiany kulturowe i społeczne we współczesnym świecie oraz odejście od Kościoła masowego i ludowego. Miałby on charakter Kościoła wyboru, mniejszościowego. W tym ujęciu nie pełniłby funkcji punktu usługowego, potrzebnego tylko w przełomowych momentach życia człowieka. Byłby Kościołem stawiającym twarde wymagania. Tym, którzy nie podzielają takiego przekonania, należałoby odmówić sakramentów lub wykluczyć ich ze wspólnoty. Kościół byłby więc tylko dla wybranych wiernych, w pełni z nim zidentyfikowanych. Taki scenariusz niesie jednak za sobą ryzyko przekształcenia w sektę. Trzeci scenariusz zakłada, że Kościół do pewnego stopnia godzi się na zróżnicowanie postaw i zachowań wiernych. Obok tych reprezentujących kościelną religijność i w pełni zaangażowanych jest miejsce także dla tych, którzy w pełni się z nim nie identyfikują i zachowują dystans. W podsumowaniu swojego wystąpienia prof. Mariański zauważył, że polski katolicyzm jest wciąż masowy, ale wewnętrznie zróżnicowany i wielobarwny. Stąd powinien on

być miejscem otwartym również dla tych, którzy w pełni nie podzielają jego nauczania dogmatycznego czy moralnego lub są poza aktywną wspólnotą kościelną. Nie jest nam potrzebna ani liberalizacja, ani wykluczenie, ale nowa ewangelizacja zmierzająca do odnowy.

Czwarty wykład, zatytułowany *Po covidzie bez zmian: praktyki religijne w «czasach zarazy»*, wygłosił prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz. Zwrócił on szczególną uwagę na parafię, która jest miejscem spełniania najważniejszych praktyk religijnych, a równocześnie podstawową jednostką administracyjną Kościoła. Obecnie jesteśmy świadkami jej ewolucji – od struktury sformalizowanej do wspólnoty wspólnot, która zakłada model „Kościoła wyboru”, czyli miejsca otwartego i gościnnego, które zachowuje swoją tożsamość i troskę o zbawienie człowieka. Profesor wskazał na pojawiający się problem więzi z parafią o charakterze terytorialnym, czego wyrazem jest m.in. zjawisko *churchingu*. Do rozluźnienia tych więzi przyczynia się słabnąca potrzeba praktyk religijnych oraz model wychowania w rodzinach, który nie zakłada religijności. Prof. Świątkiewicz wskazał, że pandemia Covid-19 wzmogła zjawisko laicyzacji i oddalenia od Kościoła. Okazała się być jednym z czynników, który wpłynął na osłabienie praktyk religijnych w ostatnich latach. Dyspensa od udziału w niedzielnej Eucharystii, udzielana przez biskupów na terenie całego kraju, miała swoje uzasadnienie i umocowanie prawne. Pozwolenie na uczestnictwo w mszy św. poprzez środki społecznego przekazu przyczyniło się jednak do rozdzielenia spełniania praktyk religijnych i miejsca, jakim jest kościół parafialny. Ta tradycyjna przestrzeń przestała być obowiązkowa. Dekrety o dyspensie nie są problemem, jest nim natomiast ich odbiór i rozumienie przez społeczeństwo. Wielu wiernych mogło je źle rozumieć, stąd przypadki rozszerzania ich obowiązywania na czas nieokreślony. Możemy więc zauważyć, że czas pandemii zmienił mentalność niektórych wiernych i spowodował, że nie powrócili oni do kościoła, jako miejsca modlitwy, nawet po zniesieniu obostrzeń.

Ostatnie wystąpienie, pt. *Przemiany religijności w kontekście podejmowanych inicjatyw duszpasterskich*, wygłosił ks. dr Michał Mraczek. Odnosząc się do wcześniejszych prelekcji, zauważył, że obserwowane zmiany w zakresie religijności mieszkańców archidiecezji stanowią wyzwanie, ponieważ praktycznie we wszystkich obszarach – zarówno na poziomie deklaratywnym, praktyk religijnych, wartości czy wyborów moralnych – zauważamy osłabienie. Wskazał trzy główne czynniki. Pierwszy to przemiany polityczne, gospodarcze, kulturowe i społeczne po 1989 r., które wpłynęły na zmianę miejsca i roli Kościoła w społeczeństwie, które stało się pluralistyczne. Drugi to tzw. katolicyzm kulturowy, który charakteryzuje się przynależnością i praktykowaniem wynikającym z tradycji, praktyki społecznej czy nawet konformizmu. Trzeci to bardzo duży spadek autorytetu Kościoła w Polsce – w okresie przełomu cieszył się on dużym poparciem i był pozytywnie oceniany przez blisko 90% społeczeństwa, w ostatnich latach (2021-2024) jest to już tylko od 40% do 48% społeczeństwa. Oprócz czynników zewnętrznych prelegent zwrócił

również uwagę na czynniki wewnętrzne, związane m.in. z prowadzonym duszpasterstwem. Przypomniął, że w omawianym okresie (pomiędzy badaniami z 2011 a 2022 r.) oprócz zwyczajnego duszpasterstwa podejmowano różne nowe inicjatywy duszpasterskie, związane zarówno z życiem Kościoła powszechnego (m.in. Rok Wiary czy Rok Miłosierdzia), jak i lokalnego (m.in. peregrynacja krzyża św. Jana Pawła II, Rok Jadwiżański, nowe pielgrzymki oraz formy duszpasterstwa młodzieży). Wspomnieć również należy o bardzo ważnych wydarzeniach nadzwyczajnych – Światowych Dniach Młodzieży czy Europejskim Spotkaniu Młodych. Zestawienie wyników badań religijności i podejmowanych działań duszpasterskich prowadzi do pytania: Czy w tym obszarze nie potrzeba jednak również pewnej zmiany? Wskazał na nią już papież Franciszek, mówiąc o konieczności „duszpasterskiego nawrócenia”, związanego z przejściem od duszpasterstwa zwykłego zachowywania stanu rzeczy do duszpasterstwa o charakterze misyjnym. Drugą zmianą może być – również akcentowana przez papieża – potrzeba skierowania kroków na peryferie, nie tylko te geograficzne, ale i egzystencjalne. Analiza zachodzących procesów wskazuje, że do tradycyjnych form pracy duszpasterskiej, które zachowują swoją aktualność, należy dołączyć również nowe – w miejsce tych, które nie odpowiadają zmieniającym się warunkom. Na zakończenie ks. Mraczek zauważył, że trwający obecnie w archidiecezji synod, zwołany przez ks. abp. Józefa Kupnego, jest konkretnym wyrazem troski o odnowę duszpasterstwa oraz zmianę tendencji w obrębie przemian religijności.

W wystąpieniu kończącym konferencję abp dr Józef Kupny, metropolita wrocławski, powiedział, że bardzo zależało mu na przeprowadzeniu tych badań. Dzięki temu, rozmawiając o kondycji Kościoła wrocławskiego, można operować faktami, a nie subiektywnymi opiniami kilku osób. Z tego względu wyniki badań są powszechnie dostępne, a w formie książkowej trafiły do każdej parafii. Osoby zaangażowane w synod miały i nadal mają możliwość skorzystania z nich.

Konferencja stworzyła okazję do pogłębionej, naukowej analizy kompleksowych badań religijności, przeprowadzonych w archidiecezji wrocławskiej, oraz próby sformułowania pastoralnych wniosków. Rozmowy prowadzone w gronie prelegentów oraz uczestników ukazały potrzebę dalszego pogłębienia refleksji dotyczącej stanu religijności w archidiecezji wrocławskiej i wykorzystania w pełni zebranych wyników, które są wyjątkowo obszerne i wieloaspektowe.

